

Perinnebiotooppien hoitoseurantalomakkeen täyttöohjeet

Hoitoseurannan lomakkeiden käyttö

Lomakkeen on tarkoitus toimia perinnemaisemakohteen tilan ja hoidon laadun seurannan välineenä. Sitä voidaan käyttää jo inventoiduille kohteille sekä uusille kohteille, jotka inventoidaan Pykälän ym. (1994) mukaan ensimmäistä kertaa. Täydennyksiä voi kirjoittaa mm. perustietolomakkeen kääntöpuolelle sekä karttapohjalle.

Seurantalomake täytetään Metsähallituksessa 3–5 vuoden välein joka kohteelta. Alueellisissa ympäristökeskuksissa perinnebiotooppeja seurataan alueellisten hoito-ohjelmien mukaisessa rytmissä 3–10 vuoden välein. Alueellisissa ympäristökeskuksissa täytetään lomaketta soveltuvin osin, **vähintään tähdellä merkityt** kohdat, esimerkiksi erityistukikäynnin yhteydessä.

Jos kohteen erillisiä osa-alueita halutaan kuvata tarkemmin, on suosituksena käyttää erillisiä lomakkeita osa-alueittain. Osa-alueiden jaottelu tehdään aiemman valtakunnallisen perinnemaisemaintventoinnin (Pykälä ym. 1994) suositusten mukaisesti.

Lomake on pyritty rakentamaan siten, että erillistä koodausta ei ole tarpeen käyttää maastossa ja siksi lomake on pitkälti rasti ruutuun -tyyppinen. Koodaus tapahtuu tallennusvaiheessa, kun tiedot syötetään tallennuspohjalle tai tietokantaan (*ei vielä olemassa*). Rastein ilmaistuja asioita kannattaa täydentää tekstikenttiin ja tarvittaessa esim. lomakkeen kääntöpuolelle tai muistivihkoon. Useat lomakkeen kentistä voidaan täyttää maastokäynnin jälkeen toimistossa. Maastossa on tärkeintä määrittää alueen luontotyypit ja rajata ne kartalle. Lisäksi kohteen nykytilaan ja arvoon vaikuttavat tekijät on hyvä arvioida suoraan maastossa. Myös kasvillisuuden tilaan liittyvät muuttujat vaativat arvioinnin paikan päällä.

Lomake jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa (2A, perustiedot) ovat kohteen ns. pysyväisluonteiset tiedot, jotka eivät välttämättä muutu. Lomakkeen perustieto-osiossa (2A) ovat kohdat perinnemaisematyypeille ja Natura-luontotyypeille. Alueelliset ympäristökeskukset täyttävät nämä kohdat, ellei tietoa ole muutoin olemassa. Seurantakäynnillä tiedot tarkastetaan ja täytetään lomakkeeseen, mikäli ne ovat muuttuneet tai aiemmin väärin määritetty. Metsähallituksessa Natura-luontotyypit on määritetty luontotyyppi-inventoinnin yhteydessä. Hoitoseurantakäynnin yhteydessä kuviointi, tyypittely ja edustavuus tulee tarkastaa ja tarvittaessa päivittää SutiGis-järjestelmään. Myös kasvillisuustyypit on Metsähallituksessa määritetty SutiGis-järjestelmään. Rajaukset tarkastetaan ja luontotyyppien edustavuus arvioidaan lomakkeelle 2A ja tehdään tarvittavat tarkennukset. SutiGis-kasvillisuustyypit vastaavat perinnebiotooppien osalta pitkälti Raunion ym. (2008) luokittelua.

Toisessa osassa (2B, hoitoseuranta) ovat varsinaiset hoitotiedot ja muutoksen arviointi. Seurantakäynnin tiedot tallennetaan erillisenä käyntikertana tiedostoksi / tietojärjestelmiin, ei aiempien tietojen päälle.

Perustiedot, lomake 2A

Aluksi lomakkeessa (**kohta A**) on yleisiä kenttiä kohteen nimestä, sijainnista, omistajasta, pinta-alasta ja hoitosuunnitelmasta. Sijoittuminen suojelualueelle rastitetaan ja suojelualueen nimi ilmoitetaan.

Kohdassa B kirjataan sanallisesti kohteen yleiskuvaus, maankäyttöhistoria, hoitotavoitteet ja hoitohistoria. Yleiskuvaukseen kirjataan yleiset havainnot kohteen luonnosta, maisemasta, sijainnista, topografiasta, maaperästä ja nykyisestä maankäytöstä. Maankäyttöhistoria-kohdassa kirjataan tiedot aiemmasta maankäytöstä ja historiasta, sekä mahdolliset havainnot kulttuuriperinnöstä, rakennuksista ym. Hoitotavoitteissa mainitaan keskeisimmät hoidon taustalla olevat tavoitteet ja hoitohistoriassa kuvataan alueen aiempaa hoitoa, jos kyseessä on hoidettu kohde.

Lomakkeen **kohdassa C** ilmoitetaan valtakunnallisen perinnemaisemaintventoinnin arvoluokka sekä alueellinen hoitoluokitus, jos kohde on hoito-ohjelman teon yhteydessä hoitoluokiteltu. Lisäksi rastietaan havainnot muinaisjäännöksistä, historiallisesti arvokkaista rakennuksista ja rakennelmista, joita ovat mm. kiviadat sekä kuuluminen inventoituun maisema-alueeseen. Myös mahdollinen muu alueen käyttö, kuten opetuskäyttö, rastietaan.

Kohdassa D ilmoitetaan alueen luontotyytit hehtaareina tyypeittäin. Tavoitteena on, että tyyppittely tehdään luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnissa käytetyllä tasolla, ks. Raunio ym. 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus (esim. korkeakasvuiset merenrantaniityt). Mikäli tarkka luokittelu ei ole mahdollista, käytetään ylempää perinnebiotooppien luokittelutasoa (esim. merenrantaniityt). Tyypit rajataan kartalle maastossa ja pinta-alat voidaan määrittää myöhemmin toimistolla paikkatieto-ohjelmalla. Tyyppien valtalajit ja mahdolliset kommentit kirjataan tekstikenttään aloittamalla kommentti ks. tyyppin numerolla (esim. 22: rume acla, agro capi, desc flex, alli scho, sedu acre, paljaat kallioalueet laajoja).

Metsähallituksessa kasvillisuustyytit on määritetty SutiGis-järjestelmään, jonka luokittelu vastaa pitkälti Raunio ym. (2008) luokittelua. Kuitenkin joiltakin osin hoitoseurannan yhteydessä kerätään tiedot tarkemmalla luokituksella. Kasvillisuustyytit tarkastetaan hoitoseurannan yhteydessä ja mahdolliset muutokset päivitetään kuviotietoihin. Tarkennukset kirjataan lomakkeelle. Aiemmat SutiGis-kuviotiedot tulee historioida ennen päivityksiä!

Kasvillisuustyyppien edustavuus arvioidaan asteikolla:

- 1 = *erinomainen* (tyyppi vastaa täysin määritelmäänsä ja siinä tavataan tyyppille tunnusomaiset lajit ja muut ominaispiirteet)
- 2 = *hyvä* (tyyppi on määritelmän mukainen ja siinä tavataan oleellimmat tyyppille tunnusomaiset lajit ja piirteet)
- 3 = *merkittävä* (tyyppi on jokseenkin määritelmän mukainen ja omaa joitakin tyyppille tunnusomaisia lajeja ja ominaispiirteitä)
- 4 = *ei merkittävä* (tyyppi ei ole lainkaan tyyppillinen eikä sillä esiinny juuri lainkaan tyyppille tunnusomaisia lajeja ja piirteitä)

Kohdassa E Natura 2000 -luontotyytit arvioidaan Airaksisen & Karttusen (2001) ohjeistuksen mukaan. Mahdolliset kommentit Natura-tyypeistä kirjataan tekstikenttään.

Natura-tyypit ilmoitetaan hehtaareina ja niiden edustavuus arvioidaan. **Metsähallituksessa tämä tieto on kerätty jo valmiiksi SutiGis-järjestelmään, mutta tiedot tarkastetaan hoitoseurannan yhteydessä ja mahdolliset muutokset päivitetään kuviotietoihin. Aiemmat SutiGis-kuviotiedot tulee historioida ennen päivityksiä!**

Edustavuuden arvioinnissa käytettävä asteikko:

- 1 = *erinomainen* (tyyppi vastaa täysin määritelmäänsä ja siinä tavataan tyyppille tunnusomaiset lajit ja muut ominaispiirteet)
- 2 = *hyvä* (tyyppi on määritelmän mukainen ja siinä tavataan oleellimmat tyyppille tunnusomaiset lajit ja piirteet)
- 3 = *merkittävä* (tyyppi on jokseenkin määritelmän mukainen ja omaa joitakin tyyppille tunnusomaisia lajeja ja ominaispiirteitä)
- 4 = *ei merkittävä* (tyyppi ei ole lainkaan tyyppillinen eikä sillä esiinny juuri lainkaan tyyppille tunnusomaisia lajeja ja piirteitä)

Hoitoseuranta 2B

Aluksi **kohdassa F** kirjataan alueen nimi ja inventoijan tiedot. Tämä on tarpeen, jos lomake 2B käsitellään erillisenä lomakkeesta 2A tai se joutuu muutoin eroon 2A lomakkeesta.

Kohtaan G merkitään alueen yleiset hoitotiedot: onko kohde hoidossa, mikä hoitovaihe on kyseessä ja hoidettava pinta-ala. Lisäksi kohdassa kirjataan, mikä seurantakäynti on kyseessä ja mikä on suositus seuraavasta käynnistä. Siihen merkitään myös tiedot hoitopäiväkirjasta, hoitajataho, hoitajan yhteystiedot sekä kohteen mahdollinen erityistuki.

Kohdassa H arvioidaan kohteen arvoon ja tilaan vaikuttavat tekijät:

- tekijän vaikutus kohteeseen tai kohteen tila kyseisen tekijän kannalta arvioidaan ja rastitetaan sopivin vaihtoehto seuraavasti:
 - 0 = *merkityksetön kyseisellä kohteella*
 - 1 = *tilanne huono / kaukana tavoitteesta*
 - 2 = *tilanne melko huono / melko kaukana tavoitteesta*
 - 3 = *tilanne melko hyvä / tavoitteet lähes saavutettu*
 - 4 = *tilanne halutun kaltainen / hyvä / tavoitteet saavutettu*
 - 5 = *ei arvioitavissa*

- toisessa taulukossa (ruudukko oikealla) arvioidaan muutos verrattuna edelliseen kertaan asteikolla:
 - *parantunut* (tekijä on vaikuttanut positiivisesti kohteen arvoon, tai sen vaikutus kohteen arvoon on parantunut tämän tekijän suhteen)
 - *ei muutosta* (tekijän vaikutus säilynyt samana)
 - *huonontunut* (tekijä on vaikuttanut negatiivisesti kohteen arvoon)
- ellei kyseinen tekijä koske kohdetta, jätetään kohta tyhjäksi
- kunkin tekijän perässä on lyhyt tila sanalliselle tarkennukselle tai kommentille.

Arvioitavat tekijät ovat:

Kohteen arvoa lisäävät tekijät:

Monimuotoisuusarvot: arvioidaan, kuinka merkittävä kohde on luonnon monimuotoisuusarvojen kannalta

Alueen rajausta: arvioidaan, kuinka onnistunut alueen rajausta on perinnebiotooppiarvojen kannalta

Kasvilajisto: arvioidaan kohteen merkittävyys kasvilajiston kannalta

Hyönteislajisto: arvioidaan kohteen merkittävyys hyönteislajiston kannalta

Linnusto: arvioidaan kohteen merkittävyys linnustolliselta kannalta

Rakennukset ja rakenteet: arvioidaan, kuinka merkittäviä rakennukset ja rakenteet ovat alueen arvon kannalta

Erikoisuus / harvinaisuus: nostavat kohteen arvoa

Maisemallinen arvo: arvioidaan kohteen maisemallinen merkittävyys

Lähiympäristö: arvioidaan, kuinka merkittävä kohteen lähiympäristö on alueen arvon kannalta

Kohteen tilaa heikentävät tekijät:

Rehevoityminen: arvioidaan, kuinka voimakkaasti rehevoityminen vaikuttaa alueen tilaan

Heinittyminen: arvioidaan, kuinka voimakkaasti heinittyminen vaikuttaa alueen tilaan

Ruovikoituminen: arvioidaan, kuinka voimakkaasti ruovikoituminen vaikuttaa alueen tilaan

Karikkeen määrä: arvioidaan, kuinka voimakkaasti karikkeen kertyminen vaikuttaa alueen tilaan

Pensoittuminen: arvioidaan, kuinka voimakkaasti pensoittuminen vaikuttaa alueen tilaan

Metsittyminen: arvioidaan, kuinka voimakkaasti metsittyminen vaikuttaa alueen tilaan

Lannoitus ja torjunta-aineet: arvioidaan, kuinka voimakkaasti lannoitus tai torjunta-aineiden käyttö ovat vaikuttaneet alueen tilaan ja arvoon

Vesitalous, ojitus ym.: arvioidaan, kuinka voimakkaasti vesitalouden muutos, kuten ojitus, on vaikuttanut alueen arvoon

Metsänkäsittely: arvioidaan, kuinka paljon metsätalous on vaikuttanut alueen tilaan ja arvoon

Maanmuokkaus: arvioidaan, kuinka voimakkaasti maanmuokkaus, kuten aiempi peltokäyttö, on vaikuttanut alueen tilaan tai arvoon

Hoitoon liittyvät tekijät:

Niitto: arvioidaan, kuinka nykyinen niittohoito toimii kohteen tilan säilyttämiseksi tai parantamiseksi

Laidunnus: arvioidaan, kuinka nykyinen laidunnus toimii kohteen tilan säilyttämiseksi tai parantamiseksi

Raivaus: arvioidaan, kuinka nykyinen raivaus toimii kohteen tilan säilyttämiseksi tai parantamiseksi

Puustorakenne / puulajisuhteet: arvioidaan, kuinka hyvät kohteen puustorakenne ja puulajisuhteet ovat

Uhanalaisen lajiston huomiointi hoidossa: arvioidaan, kuinka hyvin uhanalainen lajisto on huomioitu nykyisessä hoidossa

Maisemallisten arvojen huomiointi hoidossa: arvioidaan, kuinka hyvin maisemalliset arvot on huomioitu nykyisessä hoidossa

Muinäisjäännösten huomiointi hoidossa: arvioidaan, kuinka hyvin muinäisjäännökset on huomioitu nykyisessä hoidossa

Ekologisen tilan saavuttaminen: arvioidaan, kuinka hyvin perinnebiotoopin ekologiset tavoitteet ja tila on saavutettu hoidon myötä

Hoitotavoitteiden saavuttaminen: arvioidaan, kuinka hyvin kohteen hoitotavoitteet on yleisesti saavutettu eri tekijät (ekol. tila, lajisto, maisema, muinäisjäännökset ym.) huomioiden

Kohdassa I arvioidaan nykyistä kasvillisuuden tilaa

Hoitoseurannan yhteydessä laaditaan alueen huomionarvoinen ja miinuslajisto Pykälän ym. (1994) liitteiden mukaisesti erilliselle lomakkeelle noin 10 vuoden välein tai voidaan laatia kattava putkilokasvien lajilistaus (merkitään kohtaan U).

Vaikka erillistä listausta ei tehtäisikään kyseisellä käyntikerralla, arvioidaan huomionarvoisten lajien määrä ja rastitetaan luokkina: 0 kpl, 1–2 kpl, 3–5 kpl, 6–10 kpl, >10 kpl.

Lisäksi kohteella arvioidaan miinuslajien kokonaispeittävyys prosentteina. Tekstikenttään voidaan kirjoittaa lyhyt tarkenne merkittävimmistä miinuslajeista.

Kohteen kenttäkerroksen kasvillisuuden korkeus arvioidaan prosenttiosuuksina neljässä luokassa: <10 cm, 10–30 cm, 30–60 cm, >60 cm. Lyhyt kuvaus kasvillisuuden korkeudesta voidaan kirjata tekstikenttään.

Niitty-, metsä- ja ruderaattikasvillisuuden osuudet kirjataan yleisenä peittävyysprosenttina.

Kasvittoman maan peittävyys arvioidaan neliömetreinä (m²). Kasvittomana maana huomioidaan esim. paahderinteiden maapaljastumat ja merenrantojen liejupinnat. Tässä yhteydessä ei huomioida tilapäisiä maakasoja ym.

Kasvittoman kallion osuus arvioidaan neliömetreinä (m²).

Läpimitaltaan yli 50 cm:n kokoiset lehtipuut arvioidaan alueelta kappaleina.

Puuston ja pensaston kokonaispeittävyys arvioidaan latvuspeittävyysprosentteina ja puuston ja pensaston sijoittuminen alueelle rastitetaan. Valtalajit mainitaan.

Valtakunnallisesti tai alueellisesti uhanalaiset lajit ja muut erityisen huomionarvoiset lajit listataan tekstikenttään. (Uhanalaisista täytetään mahdollinen seurantalomake ja tiedot viedään Herttaan.)

Ongelma- ja vieraslajit kirjataan ylös.

Muut lajistohavainnot, esim. eläinhavainnot, merkitään tekstikenttään.

Kohdassa J rastitetaan kohteella tehdyt tai tarvittavat lajistoinventoinnit ja seurannat. Kuvaus inventoinneista, seurannoista tai niiden tarpeesta kuvataan tekstikenttään.

Nykyinen maankäyttö

Kohdassa K arvioidaan alueen mahdollinen niitto.

Rastitetaan alueella tehty niitto ja mahdollinen muutos edelliseen käyntiin, niiton tehokkuus, merkitään aloitus- ja lopetusajankohdat (elleivät ne ole tiedossa edelliseltä kerralta) sekä niitoväline ja niittojätteen käsittely. Alempana kohdassa R voidaan kuvata sanallisesti niittohoidtoa.

Kohdassa L arvioidaan alueen mahdollinen laidunnus.

Rastitetaan alueella toteutunut laidunnus ja mahdollinen muutos edelliseen käyntiin, laidunnuksen tehokkuus, merkitään aloitus- ja lopetusajankohdat (elleivät ne ole tiedossa edelliseltä kerralta) sekä laiduneläin ja mahdollinen tieto eläinmäärästä ja laidunkaudesta. Lisäksi merkitään eläinten saamat kivennäiset ja lisärehu sekä mahdollinen yhteys peltolaitumiin tai suoja-vyöhykenurmiin. Alempana kohdassa R voidaan kuvata sanallisesti laidunnuksen toteutumista.

Kohdassa M arvioidaan alueen mahdollinen raivaus ja muu peruskunnostus.

Rastitetaan alueella tehty raivaus tai raivaustarve sekä mahdollinen muu tehty kunnostus eli rakennusten, rakenteiden tai muinaisjäännostien kunnostus tai muu toimenpide. Merkitään peruskunnostuksen ajankohta (ellei se ole tiedossa edelliseltä kerralta) sekä raivaustarve puustoryhmittäin ja raivausjätteen käsittely. Alempana kohdassa R voidaan kuvata sanallisesti peruskunnostusta.

Kohdassa N rastitetaan kohteen muu mahdollinen hoito. Sanallinen kuvaus muusta hoidosta voidaan tehdä tekstikentässä kohdassa R.

Kohdassa O arvioidaan kohteen mahdolliset uhkatekijät. Rastitetaan yksi tai useampi. Sanallinen kuvaus edellisistä on toivottavaa tekstikenttään kohdassa R.

Kohdassa P arvioidaan kohteen hoitosuositukset ja toimenpiteiden kiireellisyys luokissa: heti, 5 vuoden sisällä, 10 vuoden sisällä tai jatko nykyisellään. Sanallinen kuvaus on toivottavaa tekstikenttään kohdassa R.

Kohdassa Q arvioidaan hoidon mahdolliset erityisongelmat. Rastitetaan merkittävimmät kohdetta koskevat ongelmat. Sanallinen kuvaus edellisistä on toivottavaa tekstikenttään kohdassa R.

Kohdassa R kirjataan sanallisesti kommentit nykyhoidosta, hoitosuosituksista ja ongelmista. Tässä voidaan mainita esim. karjalle kelpaamattomat kohdat, laitumen lohkotus jne.

Kohdassa S arvioidaan hoitoseurantakäynnin perusteella kohteen arvoluokitusta ja ehdotetaan tarvittaessa kohteelle uusi arvoluokka tai aiemmin inventoimattomilla kohteilla annetaan ehdotus arvoluokaksi. Tekstikenttään voidaan kuvata sanallisesti arvoluokan laskuun tai nousuun liittyvät tekijät. Arvoluokitus on esitetty seurantaohjeen liitteessä 10.

Kohdassa T kuvataan hoitoseurantaan liittynyt dokumentointi, kuten visuaalinen seuranta.

Kirjataan jos kohteelta on otettu valokuvia, laadittu raporteja tms.

Kohteiden visuaalista seuranta tehdään vakiokohdista samalla kun muutakin hoitoseurantaa. Kohteelta valitaan kuvauspisteet (vähintään 1), joiden sijainti / koordinaatit kirjataan ylös. Kuvaussuunnat (kompassisuunta 0–359 °) merkitään ylös. Kuvat otetaan vähintään pääilmansuuntiin. Samasta pisteestä kannattaa ottaa kuvia useampaan suuntaan, jos maisema avautuu pääilmansuuntia paremmin muihin suuntiin.

Kohdassa U merkitään, jos hoitoseurannan yhteydessä on tehty kasvilajilista kohteelta ja/tai tarkastettu huomionarvoisten lajien esiintyminen.

Kohteilta pyritään laatimaan putkilokasvien lajilista huomionarvoisista lajeista 10 vuoden välein. Jos listaus on tehty hoitoseurannan yhteydessä, merkitään rasti ruutuun. Huomionarvoiset putkilokasvilajit alueittain on esitetty seurantaohjeen liitteessä 11.

Lomakkeen sisältämien tietojen tallennus

Lomakkeilla 2A ja 2B kerätyt tiedot tallennetaan jatkossa tietokantaan. Sitä ennen tietojen tallentamiseen käytetään Excel-pohjia. Metsähallituksen tallennuspohjat löytyvät intranetistä. Tiedostot ja alkuperäiset lomakkeet skannattuna toimitetaan seurantojen koordinaattorille tai alueelliselle perinnetoiminnan vastuuhenkilölle.